

En värld för män och inga andra

***- om värderingar och machokultur
på gymnasieskolans yrkesprogram***

”Jag tror att många tjejer blir avskräcka eftersom man ofta jobbar på mansdominerade arbetsplatser. En bild av ett tungt, skitigt och krävande arbete med massa gubbar i varselkläder som ser ner på en för att man inte klarar av att bära två badkar på vardera axel.”

- Svar från en ung tjej på frågan om varför så få tjejer söker till yrkesprogrammen

Sammanfattning och slutsatser

Byggbranschen vill växa och förändras. Ska vi klara av att bygga alla de bostäder och infrastruktur som Sverige behöver, måste vi bli fler och vi behöver de bästa. Jämställdhet och mångfald står därför högt upp på agendan hos många aktörer i branschen. Men något som hindrar många att välja bygg är den tuffa attityd och jargong som finns i branschen.

Machokulturen, skrämmer inte bara bort kompetenta personer. Både #metoo och byggbransch-uppropet #sistaspikenikistan visade tydligt att kulturen också ligger till grund för diskriminering på jobbet.

Byggnads arbetar sedan kongressen 2014 mer aktivt med jämställdhet. I grunden handlar det om att som fackförening alltid stå upp för mänskliga rättigheter och alla människors lika värde. Men också om att skapa en god arbetsmiljö för alla. Arbetet har varit både organisatoriskt och utåtriktat. Ett exempel är projektet tillsammans med Byggcheferna *Stoppa machokulturen*, som varit både banbrytande och framgångsrikt.

Men macho-beteenden är inte något som skapas på arbetsplatsen. Den finns och förstärks redan under yrkesutbildningarna. Detta trots att skollagen tydligt säger att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, såsom exempelvis jämställdhet. Även läroplanen för gymnasiet säger att alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling aktivt ska motverkas.

I en första studie, gjord av Mattias Lindholm, idag på *Män för jämställdhet*, såg vi att lärarna på yrkesgymnasierna stod ganska ensamma i att ta sig an jämställdhetsfrågan. Tillsammans med Kantar Sifo har Byggnads därför undersökt hur elever och lärare vid yrkesprogrammen i gymnasieskolan ser på machokultur, jämställdhet och mångfald.

Resultatet är tyvärr ganska nedslående. Det görs alldeles för lite. Det finns stora skillnader mellan elever och lärare i hur de uppfattar både frågeställningen och hur den hanteras. Det finns också stora skillnader i svaren mellan de män och de kvinnor som deltar i studien.

Sammanfattningsvis kan vi säga att det behöver göras mer på många områden. Styrningen och stödet från politiker och myndigheter behöver bli tydligare. Det behövs mer kunskap och bättre förutsättningar för lärarna. Varje skola behöver också genomlysas sin verksamhet och struktur runt eleverna, med genusglasögon. Skolan har en skyldighet enligt lag att riskbedöma, analysera och åtgärda diskriminering och detta måste säkerställas.

Att ändra beteenden tar lång tid, men det finns ingen tid att förlora. Alla ska känna sig inkluderade, välkomna och trygga i skolan. Om branschen växa och utvecklas är detta arbete ett måste.

Byggnads jämställdhetsarbete

Varför engagerar sig Byggnads i frågor om jämställdhet och mångfald? En utgångspunkt är att allt vårt fackliga arbete utgår från den grundläggande synen om att alla lika värde och rätt. Det står i våra stadgar.

Samtidigt konstaterade Byggnads inför kongressen 2014 att vi gjort alldeles för lite kring jämställdhet och mångfald. Undersökningar visade att många lämnar branschen. Inte på grund av att arbetet är för tungt, utan på grund av den grabbiga attityden och det tuffa arbetsklimatet. Undersökningar visade också att kvinnor och män behandlas olika. Kvinnor ges inte samma möjligheter och får inte samma arbetsuppgifter som männen.

Alla branscher tjänar på mångfald. Det är i brytningen mellan människors olika erfarenheter och utgångspunkter som de bästa idéerna uppstår. Det leder till större effektivitet och produktivitet. Att många väljer att lämna branschen på grund av beteenden som stänger ute sågs av kongressen som ett stort misslyckande. Ett mål om att 5 procent av Byggnads medlemmar är kvinnor, år 2022, sattes upp.

Men i grunden handlar det om synen på mänskliga rättigheter och alla människors lika värde. Därför ligger det i varje fackförenings uppdrag och intresse att alltid stå upp för likabehandling och i alla sammanhang arbeta för värderingar där jämställdhet och mångfald står i centrum.

Projektet Stoppa machokulturen

Byggnads insåg att värderingarna på byggarbetsplatserna måste ändras, om vi skulle nå vårt mål om en mer jämställd byggbransch. Normer ändras hela tiden och machokulturen kan upphöra om vi bestämmer oss för det. Men för att förändra behöver vi först fråga oss hur vi själva bidrar till machokulturen och vad vi kan göra för att bryta den.

2015 startade vi projektet *Stoppa machokulturen* i samarbete med Byggcheferna. Projektet har ett tydligt budskap: att alla personer är lika välkomna i byggbranschen, oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

En kartläggning visade att den viktigaste orsaken till att människor väljer bort eller lämnar branschen var machokulturen. Genom att blanda statistik, talande historier och sanna fördomar från verkligheten lyftes frågan upp i en kampanj med provocerande budskap. Den attitydskapande kampanjen ville skapa debatt om vad som är rätt och fel. Reklam utomhus, i sociala kanaler, i kvälls- och morgonpress och pr samverkade.

Både inom Byggnads och på byggarbetsplatser genomfördes även workshop och utbildningar. *Stoppa machokulturen* har väckt stor uppmärksamhet. Många ifrågasatte vårt engagemang. Är jämställdhet verkligen viktigt i en bransch med 99

procent män? Nu är tonen en annan. Kampanjen var framgångsrik och projektet får respons även från män som själva inte trivs i den grabbiga attityd.

Men det tar tid att ändra värderingar och beteenden. Det är ett långsiktigt arbete som måste börja redan i skolan.

#metoo

Under #metoo-debatten 2017 skapades #sistaspikenikistan. Uppropet bestod av 4 627 underskrifter och cirka 200 vittnesmål från byggbranschen. Det är ett upprop ur ilska, frustration och sorg, med vittnesmål om sexuella trakasserier, övergrepp och andra mer subtila former av sexism som pågått i branschen under alldeles för många år. De berättelser som citeras vittnar om vidden av den kultur som finns inom branschen i stort.

Fler fick upp ögonen för att både den öppna machokulturen och den mindre synliga maktstrukturen måste brytas. Tystnadskulturen måste upphöra och samtal måste föras. Kanaler måste finnas för att trakasserier ska kunna anmälas, övergreppen måste få konsekvenser, och metoder för att förebygga måste användas.

Efter #sistaspikenikistan kallade dåvarande bostadsministern Peter Eriksson arbetsmarknadens parter och företag till ett samtal kraftsamla branschen mot kränkande behandling.

Jämställdhet – ett viktigt arbetsmiljöarbete

Arbetsmiljö har alltid stått i fokus för Byggnads, men det är först under de senaste åren som även den psykosociala arbetsmiljön fått större uppmärksamhet. Därför finns nu även utbildningar för skyddsombud kring detta. Byggnads har också utbildningar i likabehandling, något som både förtroendevalda och anställd personal kan gå. Vi tror att det är ett bra sätt för att på bred front bryta tystnadskulturen och stoppa diskriminering och sexuella trakasserier.

Efter kongressen 2014 tillsatte Byggnads också jämställdhetsansvarig i våra 11 regioner och ett särskilt nätverk för kvinnliga medlemmar. Näta, som nätverket heter, är ett viktigt stöd för de medlemmar som råkar illa ut men också en blåslampa mot både branschen och Byggnads som organisation. De driver fram vilka frågor vi behöver belysa, bli bättre på och ta upp i kollektivavtalet. I dagsläget har Byggnads 1 300 medlemmar som är kvinnor och det är ett nätverk som växer. Att branschens kvinnor nätverkar och organiserar sig är en nödvändighet för att få till en förändring på alla nivåer.

Ytterligare ett viktigt verktyg för förändring är att få upp frågan i samhällsdebatten. Ett viktigt exempel är de sexistiska budskap som förekommit på studentflak med elever från bygglinjer. Byggnads har därför flera gånger debatterat frågan tillsammans med Byggcheferna och att även lärare och föräldrar måste ta ett ansvar. Kritiken mot studentflaken har varit omfattande och visar på behovet av att börja tidigt med att förändra värderingar och beteenden.

Så säger lagen och läroplanen

Skolors arbete mot diskriminering och kränkande behandling regleras i diskrimineringslagen och kapitel 6 i skollagen. Skollagens olika kapitel tar även upp värdegrund, elevhälsa, systematiskt kvalitetsarbete, inflytande, trygghet och studiero samt förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med en plan mot kränkande behandling.

Arbetsmiljölagen omfattar också personal och elever i skolan. Så här säger Arbetsmiljöverket:

Elever och studenter har rätt till en god arbetsmiljö, både fysiskt och psykosocialt. Det finns bindande regler för detta, då arbetsmiljölagen och föreskriften om systematiskt arbetsmiljöarbete gäller för studerande. Skolans huvudman är skyldig att följa dessa regler.

Enligt Skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter som:

- Människolivets okränkbarhet
- Individens frihet och integritet
- Alla människors lika värde
- Jämställdhet
- Solidaritet mellan människor

Även läroplanen för gymnasieskolan innehåller skrivningar mot diskriminering och kränkande behandling:

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas.

Det är alltså tydligt att regelverket finns på plats. Frågan är hur det ser ut i praktiken.

Machokultur i gymnasieskolan

En studie kring machokultur

Under våren 2018 skrev Mattias Lindholm en studie i samarbete med Byggnads inom ramen för sina högskolestudier. Studien "Vad är machokultur" undersöker uppfattningar, upplevelser och återskapandet av machokultur hos lärare på bygg- och anläggningsprogram.

I studien djupintervjuas fem bygglärare. Det genomförs också observationer av lärare och elevers interaktion med varandra på fyra gymnasieskolor på bygg- och anläggningsprogram.

Studiens slutsatser är i huvudsak:

- Bygglärarna läste in olika saker i vad machokultur är. Men även om de inte riktigt kunde definiera machokulturen tydligt och enhetligt så var de medvetna om konsekvenserna, att den måste motverkas och vad som är negativt. Ändå reproducerade de omedvetet kulturen i sin undervisning med eleverna. Exempelvis genom att dras med i "machoskämt" eller befästa könsroller som manligt eller kvinnligt.
- Eleverna har med sig machovärderingar och -synsätt och det finns en stark bild av hur och vad en byggare ska vara redan innan eleverna kommer i kontakt med skolvärlden. Machokulturen inom byggbranschen är alltså vare sig specifik eller fristående från samhället. Istället förstärker branschen en machokultur som eleverna stöter på redan i tidig ålder.
- Lärarna upplever att dagens elever har en annan syn på machokultur jämfört med tidigare. Eleverna ifrågasätter kulturen mer idag än tidigare och att det är mer naturligt att prata om frågan. Men till viss del saknade lärarna metoder och stöd i att arbeta aktivt med frågan. Initiativ på skolan togs för att det fanns individer som drev på arbetet.

Machokultur på yrkesprogram i gymnasieskolan och i byggbranschen

"En värld som är för män och inga andra"

- Svar lärare på frågan Hur skulle du beskriva en "machokultur"?

För att närmare undersöka Mattias Lindholms slutsatser gav Byggnads Kantar Sifo i uppdrag att fråga yrkeslärare, elever och nyligen utgångna elever på BA- och VVS-programmet¹ om deras erfarenhet av och syn på machokultur i

¹ BA – Bygg- och anläggning, VVS – Värme, ventilation och sanitet

gymnasieskolan och i byggbranschen. Sifo använde sig av både webb- och postala enkäter (kvantitativ undersökning) samt djupintervjuer (kvalitativ undersökning).

Några av slutsatserna i rapporten *Machokultur på yrkesprogram i gymnasieskolan och i byggbranschen* är följande:

- Det finns en stor skillnad mellan programmets lärare och unga i uppfattningen om hur mycket man i skolan pratar, diskuterar och jobbar med jämställdhet, mänskliga rättigheter och kränkande särbehandling. 88 procent av lärarna menar att "vi pratar regelbundet med eleverna om jämställdhet mellan könen". Siffran för de unga är endast 65 procent.
- Synen på om det finns en machokultur på yrkesprogrammen skiljer det sig stort mellan lärarnas uppfattning och hur de unga upplever situationen. 55 procent av lärarna anser att det inte finns en sådan kultur. Endast 25 procent av de unga har samma uppfattning. En stor andel av både lärare och unga anser dock att det finns en machokultur.
- 26 procent av de unga svarar att det inte görs något på deras yrkesprogram för att motverka machokultur. Siffran kan jämföras med att en stor majoritet av lärarna anser att man pratar om frågan i skolan.
- 30 procent av de unga svarar att de inte upplever att lärare eller andra vuxna på skolan agerar eller agerar tillräckligt när någon elever känner sig kränkt.
- 37 procent av de unga anser att de ibland eller ofta upplever att lärare eller andra vuxna på skolan skämtar eller pratar på ett sätt som går att ta illa vid sig av.
- Bara 11 procent av lärarna menar att det inte är något problem att få tjejer söker till yrkesprogrammen, medan det bland ungdomarna är 29 procent.
- På påståendet "kvinnor är svagare än män, därför klarar de inte alla arbetsuppgifter i byggbranschen" håller 15 procent av lärarna och 28 procent av de unga med.
- 59 procent av lärarna och 70 procent av de unga håller med i påståendet "byggbranschen är självsanerande – de som inte passar in slutar och kvar blir de som passar bäst för yrket".
- Över 80 procent av de unga menar att jargongen inom byggbranschen är hårdare än i andra branscher.
- 30 procent av kvinnorna som är elever svarar att de kläder och den utrustning som skolan eller arbetsplatspraktiken gett dem inte har passat.
- 23 procent av kvinnorna som är elever känner sig inte alltid trygga när de byter om och 25 procent känner sig inte alltid trygga vid toalettbesök.

Slutsatser och rekommendationer

” Ett skämt ärligt talat, jag tycker att de som pratar om det antingen är tjejer eller killar som är lite mer feminina än vad de flesta är. Ser inget problem med det hela och för mig är det naturligt att man vill vara stor och stark som kille. Handlar väl om dominans eller liknande och det är inget konstigt med tanke på hur samhället ser ut idag i Sverige.”

- Svar från en ung kille på frågan hur han skulle beskriva machokultur

Att förändra värderingar är ett långsiktigt arbete. Hur man uppfattar sig själv och andra formas i tidig ålder. Det innebär att ett förändrat beteende ytterst handlar om att ifrågasätta sig själv, och i detta fall, sin könsroll. Det är för många ett stort steg, men inte desto mindre, helt nödvändigt.

Som facklig organisation har vi, tillsammans med arbetsgivarna, ett stort ansvar för att arbetsplatserna i byggbranschen inte stänger ute. Genom projektet *Stoppa machokulturen* har Byggnads tillsammans med Byggscheferna ifrågasatt normer och arbetat med olika verktyg för att förändra värderingar och få bort sexistiska beteenden.

Men även skolan har ett stort ansvar för att ifrågasätta machokulturen och diskutera värderingar. Skolan ska vara en plats där både unga tjejer och killar kan få vara sig själva och inte känna sig rädda, ovälkomna eller utsatta. Det är ytterst skolornas huvudmän som har ansvar för att de regler och lagar som skolan lyder under också följs.

I denna rapport kan vi dock konstatera att det finns stora brister på yrkesgymnasierna när det gäller arbetet kring värderingar och machokultur. Det saknas en gemensam bild kring vad machokultur är och hur värderingar förs vidare. Detta leder till att både lärare och elever dras med i ”machoskämt” eller befäster könsroller kring vad som är manligt eller kvinnligt.

Det kan också vara så att många lärare saknar metoder och stöd för att prata om frågan. Lärarnas egna intresse och initiativ verkar vara avgörande för om och hur detta diskuteras med eleverna.

Enligt Sifos rapport finns också en stor skillnad mellan lärare och elever när det gäller uppfattningen om hur mycket skolan pratar om jämställdhet och kränkande särbehandling. Lärarna tycker i högre utsträckning, än eleverna, att man pratar om detta. Detsamma gäller synen på om det finns en machokultur, där lärarna i mycket större omfattning anser att det inte finns någon sådan kultur.

Ett uppseendeväckande resultat är att 30 procent av de unga upplever att lärare eller andra vuxna på skolan inte agerar tillräckligt när någon elev känner sig kränkt. 37 procent av de unga ibland eller ofta upplever att lärare eller andra vuxna på skolan skämtar eller pratar på ett sätt som går att ta illa vid sig av.

Lika allvarligt är att så många som 30 procent av kvinnorna tilldelats kläder eller utrustning som inte passar. En allt för stor del, 23 – 25 procent av kvinnorna, känner sig inte heller trygga när de byter om eller går på toaletten i skolan eller på arbetsplatser.

Vår slutsats är att många yrkesgymnasium brister i hur de arbetar med jämställdhet och inkludering. Det är också allvarligt att det är en så stor skillnad mellan lärare och elever i hur man uppfattar skolans engagemang och arbete.

Ska vi bryta osunda värderingar, sexism och machokultur behöver skolan arbeta tydligt och fokuserat med frågorna. Vi saknar inte kunskap och regelverken finns. Men nu måste det bli verkstad!

Byggnads rekommenderar därför följande:

- **Kartlägg och ge övergripande stöd**
Ansvariga politiker måste se allvaret i frågan och ge berörda myndigheter i uppdrag att kartlägga och sammanställa fakta kring hur Sveriges yrkesgymnasier arbetar med jämställdhet och kränkande särbehandling. Det övergripande stödet till skolorna för att bedriva aktiva åtgärder mot diskriminering måste stärkas.
- **Stärk fortbildningen**
Löpande fortbildning för lärare i genuskunskap, diskriminering och systematiskt arbetsmiljöarbete är ett måste och behöver stärkas. Framförallt kopplat till skolans och lärarnas uppdrag och ansvar.
- **Ge resurser för systematiskt arbete**
Precis som på arbetsplatserna ska arbetet mot diskriminering i bygg- och anläggningsprogrammen vara systematiskt. De fyra stegen - undersöka, analysera, åtgärda samt följa upp och utvärdera - ska följas. Yrkeskolorna och lärarna måste ges de resurser och det stöd som behövs för att genomföra det systematiska arbetet och motverka diskriminering och kränkande särbehandling.
- **Säkerställ process för likabehandling**
Varje skola behöver genomlysna sin verksamhet för att säkerställa att strukturerna runt utbildningen är anpassade för alla elever. Exempelvis måste kläder och annan utrustning vara utformad så att det passar både kvinnor och män och lokalerna ska anpassas så att alla är trygga vid ombyten och toalettbesök. En process för aktiva åtgärder ska finnas och dokumenteras.

Bilagor:

- 1.** "Vad är machokultur", Mattias Lindholm
- 2.** "Machokultur på yrkesprogram i gymnasieskolan och i byggbranschen", Kantar Sifo

Vad är machokulturen?

Studie om uppfattningar, upplevelser och det omedvetna återskapandet av machokultur hos lärare på bygg- och anläggningsprogram

Innehåll

Inledning	3
Syfte och metod	3
Vad är machokultur?.....	5
Bygglärarnas definition	7
Byggläraren, eleven och machokulturen	8
När machokulturen utmanas	10
Sammanfattning.....	12
Sätt att förändra en machokultur	13
Referenser.....	14
Intervjuer	14
Observationer	14
Elektroniska källor	14
Litteratur	15

Inledning

Lsåret 2016/2017 var 9 % av de som sökte till bygg- och anläggningsprogrammet tjejer (Skolverket 2017). Detta är en siffra som stigit de senaste åren, men programmet är fortfarande ett av de program som, historiskt sett och i nutiden, har en tydlig dominans av en viss grupp. I detta fall är det majoriteten killar som söker sig till byggprogrammet. Detta återspeglar också hur byggbranschen ser ut i stort. Det är en solklar majoritet av män som utgör de yrkesverksamma i byggbranschen. Före vi går vidare vill jag bara poängtera att när jag pratar om killar och tjejer i denna kontext så är det baserat på den juridiska definitionen av kön – dvs. den indelning som görs när vi föds och det som ligger till grund för den udda eller jämna slutsiffran i våra personnummer. Antagningsstatistik kring vilka som antas till gymnasieprogram är indelat efter denna definition och det blir därför svårt att använda sig av ett annat synsätt och annan definition av kön.¹

Att bygg- och anläggningsprogrammet har en stor majoritet av killar är det som är centralt för denna studie. I grupper där det finns en stark majoritet av någonting/några är det troligare att det skapas en viss "kultur" eller "norm", som reglerar, påverkar och upprätthåller en tanke om vad som anses vara " normalt". I detta fallet handlar det om något som kan sammanfattas under begreppet maskulinitetsnormer eller machokultur (jfr. Léon Rosales 2010 s. 29; Olofsson 2000 s. 14; Connell 2005).

I denna studie är det läraren och eleven som står i fokus. Vi vet att det i skolan lätt bildas starka ideal, normer och kulturer. I betänkandet *Män och jämställdhet* (SOU 2014:6) kan vi läsa att "/.../ skolan är en viktig social miljö och därmed också en viktig normproducent där uppfattningar om kön skapas, förändras och utmanas. /.../Det handlar om relationer mellan pojkar och pojkar, mellan pojkar och flickor samt **mellan elever och lärare.**" (SOU 2014 s. 120). Att skolan formar elever är alltså redan fastställt, och lika mycket som eleverna formas av hur bygglärarna håller i hammaren, formas de också av hur byggläraren agerar. Det som är intressant är att se *hur* denna formning kan se ut och mellan vilka den sker. Vi måste också förstå *hur* destruktiva ideal, normer och kulturer tar sig i uttryck i skolan samt *hur* destruktiva ideal, normer och kulturer kan finnas kvar trots att fler och fler väljer att ifrågasätta dem.

Syfte och metod

Studien ämnar att undersöka hur maskulinitetsnormer (i texten också benämnt som machokultur) förs vidare till och reproduceras/återskapas i relationen mellan bygglärare och byggelever. Fokus ligger på bygglärarna och deras egna medvetenhet kring begreppet, samt om/hur de "skickar vidare" maskulinitetsnormer till de klasser och elever som de undervisar.

¹ Jag återkommer dock till detta senare i texten och problematiserar synen på kön som något binärt och definierat som endast man och kvinna. Jag kommer också tydliggöra vad jag menar med andra synsätt och definitioner av kön.

Studiens empiriska material består av fem djupintervjuer med bygglärare samt fem observationer av lärare och elevers interaktion med varandra på fyra olika gymnasieskolor med bygg- och anläggningsprogram. Lärarna har alla någon form av bakgrund inom byggbranschen. Alla namn som framkommer i studien är pseudonymer. Detta för att säkra integriteten hos de som intervjuas och för att de ska känna att de kan tala fritt och öppet under intervjuerna utan att bli ”uthängda”. Insamling av det empiriska materialet genomfördes under mars och april månad, 2018, inom ramarna för en praktikperiod på Byggnads förbunds kontor. Djupintervjuerna har utgått från en frågemall med fokus på egenupplevd machokultur i byggbranschen och hur machokulturen är närvarande i skolan. Intervjuerna har tillåtits att frångå denna mall och i vissa fall övergått till formen av samtalsintervju. Detta har gjort att bygglärarna lättare kunnat prata om sina egna erfarenheter och inte begränsats i vad de delar med sig. Detta gör att svaren och sammanställningen av intervjuerna inte kan ses som generella för alla bygglärare på något sätt. Varje intervju är snarare en djupdykning i upplevelser och tankar som bygglärare har kring machokultur och ett försök att förstå deras perspektiv. Intervjuerna har spelats in med godkännande av intervjupersonerna och ljudfilerna förvaras hos författaren.

Observationerna har skett under lektionstillfällen i bygghallar där eleverna jobbat praktiskt tillsammans med lärarna eller i vanliga lektionssalar. Under de praktiska lektionerna har jag rört mig runt i bygghallen och observerat lärare och elever. Jag har också samtalat med lärarna om vad som sker och hur de tänker kring undervisningen. Inför intervju och observation har lärarna kontaktats direkt via respektive skola eller via Byggnads regionala ombud som är ansvariga för skolinformation.

Det är viktigt att jag också belyser min egen roll i intervjuerna och observationerna. Jag har själv gått ett gymnasieprogram med inriktning husbyggnad och därefter arbetat som snickare under fyra år. Jag har i kontakt med lärare och elever varit öppen med detta och har eventuellt fått ett annat bemötande än en helt utomstående hade fått. Jag har också kunnat dra nytta av den kunskap jag har från branschen genom att lättare förstå vad bygglärarna pratar om när det kommer till facktermer och liknande. Det gäller dock att vara medveten om att detta också kan vara en nackdel. Vissa saker som jag tar för givet kanske andra hade reagerat på och genom att ha erfarenhet kring byggbranschen kan jag ha missat eller påverkat saker i bygglärarnas svar då de vet att jag har insikt i branschen.

Målet med studien är tvådelat: dels handlar det om att synliggöra och problematisera bygglärares roll i (åter)skapandet av maskulinitetsnormer, samt definiera vad machokulturen verkligen är (den upplevda och forskningsdefinitionen); men också som ett underlag för att utforma konkreta förslag till förändring/konkreta satsningar mot exempelvis machokultur i byggklasser.

Vad är machokultur?

Machokultur eller maskulinitetsnormer är inte något som är statiskt – något som bara finns där ”ute” och bestämmer över män hur de ska vara, agera och prata. När vi tänker på normer är det lätt att föreställa sig att vi påverkas av dem utan att kunna göra något åt det. En sorts mall eller ram som ”samhället” har bestämt och som vi inte riktigt kan frångå utan att riskera att bli behandlad som annorlunda. Det är dock inte riktigt så enkelt att normerna, eller i detta fallet machokulturen, bara ligger där som en statisk mall eller ram. Det handlar istället om något som individer skapar mellan varandra, som skapas i mötet med andra människor. Det betyder att det är vi själva som gör att machokulturen fortfarande finns. Det gör vi genom att ”skicka den vidare” till personer som vi kommer i kontakt med genom att vi omedvetet följer de regler och normer som vi själva påverkas av. Samma norm som vi ”lyder under” är vi delaktiga i att sprida vidare. Detta är något som oftast sker oreflekterat och kan vara svårt att se från ens eget perspektiv. Om vi istället tittar på de personer som inte tillhör normen, dvs. i detta fall inte identifierar sig som kille, så är det lättare att upptäcka och se problematiken som kan uppstå med en stark norm. Att vara, se ut eller bete sig som något annat än normen i en byggklass på gymnasiet innebär att du reflekterar över och märker att du ”sticker ut”. Bara att du rör dig i samma utrymme och interagerar med de som tillhör normen kan leda till att du märker skillnaderna. Det kan vara öppna och tydliga skillnader som sägs eller görs mot dig eller dolda saker som du märker är annorlunda mellan majoriteten och dig. Några exempel kan vara att folk blir förvånade när du säger att du ska bli byggare; du får ta emot kommentar om att män är starkare och därför klarar vissa arbetsuppgifter som du aldrig skulle kunna klara; folk misstär dig för att vara något annat än byggare trots att det är uppenbart vad du sysslar med. Detta gäller såklart inte alla individer – vissa ”normbrytande” byggare kanske inte alls känner igen sig i detta problem. Det är ändå viktigt att se detta på strukturellt plan – dvs övergripande i branschen och sett utifrån ett helhetsperspektiv, inte individperspektiv.

Att detta kan fortsätta handlar i grunden om att vi själva inte ifrågasätter och kritiserar machokulturen, vilket i sin tur leder till att den bara skickas vidare till nästa person, som i sin tur skickar den vidare till en annan. Vi har då reproducerat eller återskapat machokulturen. (Connell 2005 s.35)

Om vi anammar detta synsättet på machokultur så är det helt enkelt så att killar i ung ålder får – via media, föräldrar, kompisar, släktingar, grannar osv. – en ram att röra sig inom som begränsar bilden av vad en man förväntas vara. Denna bild förmedlas och ”lärs ut” genom att andra män applicerar och ”visar” hur en man ska vara och bete sig. Det handlar om att män ständigt ”gör” sin manlighet – dvs. återskapar denna ram och visar utåt mot andra män vad de anser/tror att manlighet är (Léon Rosales 2010 s. 29f; Connell 2005 s. 35). Detta är, som tidigare nämnt, sällan något som görs medvetet. Det handlar oftare om omedvetna handlingar mellan personer som befäster ramarna och machokulturen. Med detta synsättet så kan förväntningarna och ramarna för maskulinitet ständigt förändras – till det sämre och till det bättre. Det finns ingen fast ram eftersom det alltid handlar om att vi själva återskapar machokulturen. När vi möter olika människor i livet så möter vi också olika ramar för maskulinitet, och därmed så kommer vi ”skicka vidare” olika ramar till de personer som vi själva möter. (Connell 2005 s. 71f)

Betyder detta att vi inte kan säga vad machokultur är? Det förändras ju hela tiden beroende på vad vi gör mellan varandra, så det borde ju då inte finnas någon riktig definition. Det är till viss del sant, men inte riktigt. Psykologerna Matthew Oransky och Celia B. Fischer har i sin studie av maskulinitet (Oransky & Fischer 2009) jobbat tillsammans med unga killar för att få deras egna erfarenheter och egna ord kring vad machokultur är. Med kvantitativ insamling av data samt intervjustudier har de kommit fram till vad de unga killar själva definierar som machokultur i sin vardag. Oransky & Fischer har utgått från vad de unga pojkarna stöter på för attityder och vilka ramar de befinner sig i. Det har gjort att Oransky & Fischer har kunnat definiera vilka påverkningar machokultur har och därmed kunnat delat in det i fyra olika områden. De definierar de fyra delarna som:

Känslomässig begränsning: Att inte våga öppna upp sig och visa känslor för andra. Inte heller vara mottaglig för andra människors känslor.

Heterosexism: Att den heterosexuella mannen är norm. Det motsatta, dvs femininitet och homosexualitet (och andra sexualiteter) blir något som kategoriskt undviks. Exempelvis så blir beteenden och attityder som uppfattas som "tjejiga" viktiga att ta avstånd ifrån.

Social retsamhet: Att män måste kunna reta andra män samt kunna bli retade av andra män. Detta kan innebära att behöva tåla att höra skämt som inte känns okej. Eller den generellt hårda jargongen och de tuffa skämten som finns i branschen.

Ständig ansträngning: Att alltid behöva anstränga sig för att visa sig tuff och stark inför andra. Agera "macho" helt enkelt. (Oransky & Fischer 2009 s. 60)

Oransky & Fischers studie grundar sig på unga killar som går i skolan. Studiens definition är därför rimlig att jämföra med och ta in i denna studie. I observationerna och i de intervjuer som denna studie grundar sig på så är det, grovt sett, också dessa kategorier som nämns och är närvarande när bygglärare pratar om machokulturen. Det är viktigt att komma ihåg att detta ändå inte kan ses som en statistiskt och definitiv definition av machokulturen – detta ger endast en bild av vad den *kan* vara. Det handlar fortfarande om vad vi *gör* i möten med andra män, då det är där som vi utåt visar och återskapar machokulturen.

Just "heterosexism" är något som jag vill stanna upp vid och klargöra tydligare. När det kommer till att den heterosexuella mannen är norm så handlar det egentligen inte om att det finns något definierat motsatt – dvs femininitet och homosexualitet. Snarare handlar det om att allt som inte är manligt och heterosexuellt blir viktigt att kategoriskt undvika. Detta är viktigt att påpeka eftersom att kön kan ses som något mer än bara binärt och bestå av man och kvinna. Den binära indelningen är idag den juridiska definitionen, men kön kan ta sig i uttryck på fler sätt (jfr. Hirdman 2001; León Rosales 2010 s. 29f). Utöver den juridiska definitionen kan vi se kön och manlighet som något som vi lär oss att göra. Vi agerar utåt och "gör" vårt kön mot andra utifrån de föreställningar som finns kring manligheten. Denna synen på kön menar att det inte finns något "naturligt" eller inneboende som påverkar hur vi visar upp, lever eller förstår manlighet utan det handlar om att vi ständigt återskapar vår manlighet (León Rosales s. 26f). När det kommer till "heterosexism" (Oransky &

Fischer 2009) är det viktiga alltså att det finns en stark norm av manlig heterosexualitet i samhället och en *föreställning* om att den är en motsats till kvinnligt och/eller homosexualitet. Men egentligen handlar det lika mycket om att allt/alla som inte identifieras som manligt och heterosexuellt undviks inom machokulturen. Personer kan identifiera sig som annat än kvinna eller homosexuell och ändå råka ut för samma kategoriska undvikande och missgynnas.

Bygglärarnas definition

Att definiera vad machokultur verkligen är har visat sig vara svårt. Oransky & Fischers (2009) definition ovan ger delvis en klarare bild och sammanfattar det hyfsat väl, men det är inte en övergripande och generell definition som går att applicera på alla som identifierar sig som män. Det har också visat sig att bygglärares egna definition av machokulturen inte varit så enkel att få fram. I alla intervjuerna har det varit trevande och luddiga svar på frågan: hur skulle du definiera machokultur? Många gånger har frågan bemötts med en suck eller utandning, följt av det trevande och luddiga svaret. Detta trots att det innan intervjun varit tydligt att vi ska prata om just lärare och machokultur. Det som är genomgående är att ingen av lärarna har haft samma svar på frågan. Det har inte funnits en tydlig enhetlighet kring vad begreppet verkligen innefattar. Efter intervjuerna med bygglärarna har jag försökt sammanställa alla olika svar och definitioner kring machokultur. Följande definition är inte en enhetlig bild av vad machokultur verkligen är hos bygglärare, utan en definition hämtad från bygglärarnas sammanlagda svar.

I stort sett så handlar bygglärarnas definitioner om att vara stark och tuff; att inte be om hjälp vid tunga lyft; skämta på bekostnad av eller skämta om kvinnor på ett objektifierande sätt; skämt som upplevs som hårda och inte okej i en annan kontext; om någon gör något dåligt eller något som uppfattas som svagt så benämns det som "tjejigt" beteende (vi och dom-mentalitet: macho kontra icke-macho); ett språkbruk som är grovt och/eller nedvärderande mot kvinnor och män som inte passar in i normen. – exempelvis homofobi, men till viss del också rasism. (Intervju 1, 2, 3, 4, 5)

Denna sammanställda definition stämmer ganska väl överens med Oransky & Fischers fyra olika delar: känslomässig begränsning, heterosexism, social retsamhet och ständig ansträngning (2009). Viktigt att påpeka återigen är att bygglärarna inte hade en enhetlig definition, utan tog endast upp enskilda delar i beskrivningen av machokulturen. Bygglärarna var dock alla eniga om att machokulturen måste motverkas men de definierade alltså inte machokulturen som samma sak.

Byggläraren, eleven och machokulturen

”/.../ Några gånger när jag åkt hem från jobbet har jag tänkt: men gud, du vet du känner att när du jobbar som lärare i grupp såhär nära [eleverna], så helt plötsligt så hamnar du i gruppen. /.../ Ibland gör du det helt omedvetet för att, det är ett sånt snack och det är ett sånt drag så du som lärare blir du helt såhär.... du måste kliva utanför, där det är så att du blir professionell igen, om vi säger så. Men ibland när jag cyklar hem, [tänker jag], men gud va har jag sagt idag? Du vet, hängde jag bara med dom där idag på nått sätt? så har det ju blivit några gånger. Du vet, gud va prata vi om? Sa ja.... va sa jag då? Du vet så är ju en grupp vet du.” (intervju 2, Anders)

Citatet ovan kommer från en intervju med bygglärarna Anders och Petter. De båda är lärare inom bygg- och anläggningsprogrammet på en skola i mellersta Sverige. I sitt jobb som lärare är de medvetna om de negativa aspekterna av machokulturen och ser det som ett viktigt arbete att motverka den. Anders har tidigare under intervjun berättat om hur de jobbar aktivt med att få in diskussioner om machokultur inom branschen i undervisningen för att skapa trevligare klimat och stämning i klassen. De har, bland annat, under en likabehandlingsdag genomfört en diskussionsträff med eleverna där de pratade utifrån konceptet killmiddag (Samtalsträffar med fokus på maskulinitet, se: <http://killmiddag.se/>).

Det som gör detta citat så intressant är att det visar att även i de rum där medvetenheten kring machokultur är stor och där det pågår någon form av arbete för att motverka machokultur, så tillåts machokulturen ändå ta över i vissa fall. Trots att Anders anser att det är otroligt viktigt att stoppa machokulturen så faller han själv in i den och ”hamnar i gruppen” där han säger eller skämtar om saker som han egentligen inte står för. Detta är en stor del i att machokulturen fortfarande lever kvar inom branschen; även om vi är medvetna om de negativa följderna av en stark machokultur så är vi alla delaktiga i att återskapa den. Vi kan vara tydliga utåt mot andra med vårt motstånd till machokulturen samtidigt som vi – (sällan) medvetet, (oftast) omedvetet – återskapar machokulturen genom agerande eller i samtal med andra (jfr. Connell 2005 s. 71f).

Denna dubbla förhållning till machokulturen – dvs. att vilja motverka den samtidigt som en återskapar den – är inte bara synligt i fallet beskrivet ovan. Det är också tydligt efter intervjuerna att det finns andra former som machokulturen kan återskapas på.

Byggläraren Bengt jobbar på en skola med bygg- och anläggningsprogram i en annan del av mellersta Sverige än Anders och Petter. Han berättar under intervjun att han länge har tänkt på dessa frågor. Bengt påpekar flera gånger under intervjun att han gärna skulle ha fler elever som är tjejer i sina klasser eftersom det, enligt Bengt, ”blir lugnare i dom här blandade klasserna” (intervju 3). I sin undervisning försöker Bengt också få eleverna att förstå att branschen inte längre är som den tidigare varit – med tunga lyft och behov av att vara stark. Idag kan alla vara byggare och man ska inte behöva vara stark och kunna lyfta tungt för att platsa i branschen. Under sina lektioner brukar Bengt lyfta det faktum att idag är det så ”att branschen väljer att *inte* välja 50 % av befolkningen” genom att vara exkluderande för tjejer, och att det måste förändras. Under intervjun så visar Bengt upp en reflektion kring sin egen roll i att återskapa

machokulturen och att han själv inte alltid agerar rätt. Bara att Bengt pratar om detta visar att han är väl medveten om vad som krävs för att byggbranschen ska bli mer inkluderande och att han håller med om att machokulturen måste stoppas.

Samtidigt som Bengt är medveten om problematiken och pratar om machokultur som något negativt, samt att han nämner att alla kan vara byggare – dvs det handlar inte om styrka, kön eller något annat – så lyfter han fram något som motsäger detta. Under intervjun kommer vi in på frågan om varför måleribranschen har fler antal tjejer än byggbranschen. Bengts tanke är att måleri anses vara ett mer kreativt jobb, och att det är därför som fler tjejer söker sig dit. Att visa upp byggbranschen som en mer kreativ bransch är också en lösning som Bengt själv tror skulle locka till sig fler tjejer. Här visar Bengt upp en tanke som indikerar att det visst handlar om könsskillnader när det kommer till hur byggbranschen är sammansatt. Att tjejer skulle vara mer kreativa av sig, och att de därför väljer måleribranschen är inget som riktigt går att fastställa. Men det går i alla fall att säga att kreativitet inte är en ”naturlig” egenskap som följer med könet kvinna. Det Bengt gör här är bara att befästa och återskapa en norm att kvinnor är mer kreativa än män och att det gör att de inte söker sig till byggbranschen. Det leder till en förändring som, istället för att förändra bilden av vilka som kan vara byggare och motverka machokulturen, befäster och låser in en norm av vad det innebär att vara kvinna.

Sammanfattningsvis så kan vi se att Bengt förhåller sig till machokulturen på två sätt: en del ligger i att förespråka en förändrad bransch som är öppen för olikheter och där machokultur inte har en plats – varav andra delen är att Bengt menar att branschen måste bli mer kreativ och anpassas till den ”naturliga” egenskap som Bengt menar att tjejer har. Att befästa och återskapa normer kring vad det innebär att vara kvinna gör också att Bengt i förlängningen återskapar normer kring vad det innebär att vara man. Detta eftersom det finns en föreställning kring att man och kvinna är varandras motsatser (jfr. Oransky & Fischer 2009 ”heterosexism”; se också Hirdman 2001). Detta är en stor del i att machokulturen får fortsatt fäste och att den återskapas.

Någon som också kopplar an till att det finns ”naturliga” egenskaper eller skillnader mellan män och kvinnor är byggläraren Gunnar. Han jobbar på en skola i mellersta/södra Sverige. Gunnar pratar under intervjun om hur han försökt diskutera och kritisera machokultur med sina elever under lektioner. De har bland annat sett och diskuterat kring ett SVT-program som handlade om maskulinitet och vad det innebär att vara man. Gunnar berättar också att han under sin utbildning till yrkeslärare skrev en uppsats om att det finns få tjejer i byggbranschen, kopplat till att de misstrivs på grund av machokulturen. Gunnar, likt alla de andra bygglärarna, tyckte att det var en väldigt viktig fråga och något som måste jobbas med. När vi kommer till Gunnars egen definition av machokultur blir det återigen ett trevande och otydligt svar.

Machokulturen kan vara att inte be om hjälp vid tunga lyft eller så otydligt som att ”manligheten /.../ går över gränser” (intervju 4). När Gunnar pratar om machokulturen verkar det vara en blandning av en kultur och något som vi lär oss att följa, samtidigt som det är något nedärvt från tidigare generationer. Gunnar pratar om att ”man blir en annan person när man kryper i blåstället” och att män går tillbaka till grottstadiet där ”reptilhjärnan” slår till (intervju 4). Det blir stundtals svårt att hänga med i detta resonemang då machokulturen verkar vara något som samhället skapar samtidigt som det är något ”naturligt” och nedärvt. Poängen med att ta med Gunnars svävande definitioner är att återigen belysa det faktum att även personer som aktivt arbetar med

att kritisera och utmana machokultur inte riktigt vet vad de kritiserar och utmanar. Det arbete som Gunnar gör är säkert till nytta för vissa, men det finns en stor risk att Gunnar själv faller in i att återskapa machokulturen om inte han själv förstår de olika sätten som det sker på.

Gemensamt för alla bygglärarna är att de tar upp att det finns en bild och förväntning av vad en byggare ”ska” vara. De menar att machokulturen är närvarande redan innan eleverna kommer till skolan och att det, till viss del, är en förklaring till att machokulturen fortfarande finns i branschen. Det som skiljer bygglärarna åt i detta fallet är att några menar att machokulturen blir värre efter att eleverna varit ute på sina APL-perioder (praktik på byggföretag) medan några menar att machokulturen är som starkast redan i årskurs 1. Det befäster det faktum att machokulturen inom byggbranschen inte är något som går att avskilja från machokulturen i resterande samhälle. Det finns en risk i att leta syndabockar för machokulturen som är ”utanför” det egna området. Det kan leda till en känsla av att problemet är någon annanstans och att det inte går att åtgärda i skolan. Några av lärarna är medvetna om detta och ser sin egen roll i återskapandet, men att machokulturen verkligen utmanas är något som ändå verkar vara svårt.

När machokulturen utmanas

Alla fyra skolor och alla fem bygglärare som intervjuats och observerats för denna studie har varit medvetna om machokulturen. De har alla, på olika sätt, arbetat med att motverka den i skolan. Vissa arbetade mer kontinuerligt – andra gjorde ytliga insatser som inte alltid verkar leda till resultat. En av skolorna som sticker ut i arbetet med att motverka machokultur är Hahrska gymnasiet i Västerås. De har jobbat med ett program som heter MVP (Mentors in violence prevention) vars mål är att fler personer ska våga/kunna ingripa när de ser att våld förekommer. Med MVP-programmet får elever på skolorna en bredare bild av vad våld kan vara. Det handlar inte bara om det fysiska våldet, utan lika mycket om att se det psykiska och sexuella våldet och att kunna motverka det. Om elever kan förändra sin syn på vad våld är så kan de förhoppningsvis reagera i ett tidigare skede innan den fysiska våldshandlingen sker. Det är ett så kallat våldspreventivt program som handlar om att förebygga våldet istället för att hantera det när handlingen redan skett. MVP-programmet går ut på att eleverna ska bli aktiva åskådare när våldshandlingar sker; de ska kunna agera före, under och efter att de varit åskådare till en våldshandling. Sammanfattningsvis går programmet till så att eleverna tilldelas scenarion med olika våldshandlingar som de tillsammans resonerar kring och kommer fram till hur de skulle kunna agera. För mer information om MVP och hur det fungerar i praktiken, se Skolverket (2018) och Män för jämställdhet (2018).

Martin jobbar som lärare på bygg- och anläggningsprogrammet på Hahrska gymnasiet och är en av flera lärare som deltagit i MVP-arbetet. Likt de andra skolorna i denna studie så är machokulturen närvarande på Hahrska. Martin berättar att det till viss del är en ”grabbig jargong” och ett grovt språkbruk, samt att killar som anses vara ”mesiga” riskerar att bli utsatta. Det som skiljer sig åt på Hahrska är att Martin menar att det har skett en förändring efter att MVP-programmet initierats. Det är lättare för lärarna att prata om machokulturen och få eleverna att förstå dess negativa konsekvenser nu än vad det var innan MVP. De gånger som Martin måste konfrontera en elev som har betett sig dåligt kan han återkoppla till det arbete som de

gjort under MVP och eleverna förstår då bättre problematiken. Det finns alltså en större grundförståelse för vad machokulturen är och hur den kan påverka individer.

När machokulturen utmanas på ett mer kontinuerligt och genomgående sätt, som i fallet med Hahrska gymnasiet, verkar det som att det är lättare att kritisera machokulturen. Av de bygglärare som intervjuades var Martin den som upplevde att det var minst problem med machokultur i skolan. Martin var också den lärare som hade det tydligaste och rakaste svaret på vad machokultur är. Att Martin upplever att det inte är ett stort problem med machokultur i skolan är inget mätbart resultat i sig självt, vilket han själv påpekar under intervjun. Det handlar mer om att stämningen, generellt sett, upplevs vara bättre i skolan efter att MVP-programmet infördes. Om vi kopplar ihop detta med skolverkets nyligen utkomna utvärdering (Skolverket 2018) av MVP-programmet så får vi lite mer relevans i Martins upplevelse. Skolverket har låtit en forskargrupp sammansatt från Örebro och Stockholms universitet samt Mälardalens högskola utvärdera MVP-programmet. Även om utvärderingen visar att det finns viss problematik kring hur programmet har genomförts, så menar forskarna att det finns mätbara skillnader i elevers uppfattning och igenkännande av våld – dvs elever identifierar tidigare när det sker en våldshandling (psykiskt, fysiskt eller sexuellt) och de har lättare att förstå vad som verkligen är våld (inte bara knuffar och slag). Om detta verkligen fungerar för alla skolor går inte att fastställa. Det går dock att säga att på Hahrska gymnasiet är programmet uppskattat, samt att skolverket är positiva till en fortsatt utveckling och spridning av programmet.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan vi se att machokulturen inte är så lätt att prata om. Det är ett brett begrepp som många tolkar in olika saker i. Oransky & Fischers definition (2009) ger en hyffsad sammanfattning av vad begreppet kan vara. De menar att machokulturen tar sig i uttryck genom känslomässig begränsning – att inte vara mottaglig eller visa känslor; heterosexism – allt som inte passar in i manlig och heterosexuell norm anses dåligt; social retsamhet – att kunna reta andra och själv bli retad; och ständig ansträngning – att alltid visa sig stark och tuff. Detta skulle kunna vara en tänkbar framtida användning av begreppet om det görs tydligt att machokulturen kan ta sig i uttryck på olika sätt beroende på vilka vi möter och hur vi ”gör” den mot varandra. Att det inte handlar om en statisk mall (jfr. Connell 2005; León Rosales?).

Det är tydligt att det inte finns en gemensam definition av machokulturen hos bygglärarna. De läste in olika saker i vad machokultur var/är. Även om bygglärarna inte riktigt kunde definiera machokulturen tydligt och enhetligt så var de medvetna om konsekvenserna – dvs. de talade om hur den måste motverkas och vad som är negativt med den. Ändå kan vi se att de reproducerar eller återskapar den på olika sätt i sin undervisning med eleverna. Det är någonting som verkar ske omedvetet. Det kan exempelvis handla om att dras med i ”machoskämt” eller befästa könsroller som manligt eller kvinnligt. Med detta i åtanke kan vi konstatera att om vi inte vet vad machokultur är, eller har olika definitioner av den, så är det svårt att gemensamt motverka den.

Det är inte så att eleverna börjar agera macho när de kommer till skolan eller när de möter ”macholärare”, utan de har med sig värderingar och synsätt redan innan. Samtidigt är skolan ett ställe som kan förstärka machokulturen om den inte ständigt ifrågasätts och utmanas. Det är troligt att det på andra skolor finns bygglärare som förstärker machokulturen ännu mer än i dessa fall. Det finns i detta en stark bild av hur och vad en byggare ska vara före eleverna kommer i kontakt med skolvärlden. Det visar att machokulturen inom byggbranschen inte är isolerad till byggbranschen – dvs den är inte specifik eller unik och fristående från samhället. Vi kan snarare se det som att machokulturen inom branschen förstärker den machokultur som eleverna redan i tidig ålder stöter på.

En positiv sak som kom fram under intervjuer var att lärarna upplever att elever idag har en annan syn på machokultur jämfört med tidigare elever. De upplever att eleverna ifrågasätter machokulturen nu mer än tidigare och att det känns mer naturligt att prata om dessa frågor. Framst var detta närvarande på Hahrska gymnasiet, som arbetade aktivt med MVP-programmet, men även de andra lärarna ansåg att något har förändrats under de senaste åren. Till viss del saknade lärarna metoder och stöd i att arbeta aktivt med frågor om machokultur. Om det skedde initiativ på skolan så var det för att det fanns individer som tog eget initiativ och som drev på arbetet. Detta visar att det är en skör balans mellan att ha ett aktivt arbete med att kritisera machokultur jämfört med att machokulturen inte ifrågasätts och tillåts fortgå – det hänger oftast på en eller några personer som är avhängiga för att arbetet ska fortgå.

Även om studien grundar sig på bygglärares egna tankar och upplevelser kring machokultur finns det en relevans i att använda samma perspektiv när vi tittar på branschen i stort. Hur vi återskapar machokultur och befäster maskulinitetens ramar är inte isolerat till endast byggbranschen – samma processer kan ses i andra branscher och i andra delar av samhället (Se exempelvis: Heward 1996; Holm 2008; Saar & Nordberg 2016; Robertsson 2003).

Sätt att förändra en machokultur

Med utgång i denna studie följer här ett antal punkter som jag anser vara viktiga om machokulturen ska stoppas.

Fortsatt representation av tjejer, kvinnor och allt annat än den stereotypa byggaren i kanaler utåt. I första steget handlar det om att skapa igenkänning hos unga tjejer. De måste se att det finns andra som utmanar bilden av den stereotypa byggaren. Det måste bli tydligt att alla kan vara byggare och därmed skapa förebilder för unga tjejer som är intresserade av branschen.

Inkorporering av självreflektion kring machokultur i undervisning, på arbetsplatser, i ledningsarbete. Detta för att alla ständigt måste påminnas om att börja självreflektera och vara vaksam kring ens egna beteende, uttal och agerande. Detta är viktigt eftersom det visat sig att även de bygglärare som är medvetna om och till viss del agerar för att stoppa machokulturen ändå återskapar machokulturen. Byggnads, med sin starka ställning och förankring i branschen och i skolorna, måste driva på frågan mot ansvariga för att det i byggtutbildningen finns ett kontinuerligt arbete med att synliggöra machokulturen och utmana den.

Kunskapshöjning hos lärare behövs. Forskningen visar att det inte bara är lärarna som är delaktiga i att återskapa machokulturen – det kommer redan i en tidigare ålder från andra individer, medier och förebilder (SOU 2014:6). Men lärarna har ändå en stor del i att forma eleverna till just byggare. Om lärare är mer medvetna om vad machokultur verkligen är (inte bara deras egna upplevelse) och hur den "skickas vidare" så kan de på ett tydligare sätt utmana och motverka den i skolan.

Kontinuerligt arbete, likt MVP-programmet, bör införas i bygg- och anläggningsprogrammen. Detta är ett led i självreflektionen kring machokulturen och kunskapshöjning hos lärare. Driva på frågan mot berörda instanser för att skolorna ska ta större ansvar och för att göra fler elever medvetna om vad machokultur verkligen är och hur de kan motverka den. I ljuset av att alla bygglärarna hade problem med att definiera machokultur – med visst undantag för Martin – så är MVP-programmet en intressant ingång i att utmana machokulturen. Till skillnad från punktinsatser, i form av föreläsningar och enstaka workshops, ger MVP-programmet förutsättningar för att lärare (efter utbildning) själva kan arbeta kontinuerligt med att motverka våld och machokultur i sina klasser. Byggnads bör därför arbeta för att MVP-programmet initieras på gymnasieskolor med bygg- och anläggningsprogram.

Referenser

Intervjuer

Intervju 1

Namn: Petter

Ålder: 30-35

Yrke: Yrkeslärare på bygg- och anläggningsprogram

Bakgrund: Arbetat som träarbetare.

Intervju 2

Namn: Anders (och Petter)

Ålder: 45-50

Yrke: Yrkeslärare på bygg- och anläggningsprogram

Bakgrund: --

Intervju 3

Namn: Bengt

Ålder: 60-65

Yrke: Yrkeslärare på bygg- och anläggningsprogram

Bakgrund: Arbetat inom plåt och ventilation.

Intervju 4

Namn: Gunnar

Ålder: 60-65

Yrke: Yrkeslärare på bygg- och anläggningsprogram

Bakgrund: Arbetat som träarbetare i 20 år. Ombudsman på Byggnads i 10 år.

Intervju 5

Namn: Martin

Ålder: 35-40

Yrke: Yrkeslärare på bygg- och anläggningsprogram

Bakgrund: Arbetat som träarbetare i 15 år.

Observationer

Alla observationer skedde på lärarnas respektive skola i lektionssalar eller i bygghallar. De varade i ca 2-3 timmar. Anteckningar fördes direkt efter varje observation.

Elektroniska källor

Män för jämställdhet. (2018). *Om MVP*. Tillgänglig via: <http://mfj.se/mvp/> (hämtad 2018-04-20)

Skolverket. 2017. *Bygg- och anläggningsprogrammet*. Tillgänglig via: https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.261968!/Programblad_BA_gy2011.pdf

Litteratur

Connell, R. (2005). *Masculinities*. 2. ed. Cambridge: Polity Press

Heward, C. (1996). Masculinities and families. I: Mac an Ghaill (Ed.). *Understanding masculinities: social relations and cultural arenas*. Buckingham: Open University Press

Hirdman, Y (2001). *Genus: Om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.

Holm, A-S. (2008). Relationer i skolan. En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9

León Rosales, R., (2010). *Vid framtidens hitersta gräns: om maskulina elevpositioner i en multietnisk skola*, Mångkulturellt centrum.

Olofsson, B. (2000). *Kvinnor och män i byggyrken: en jämförande studie*. Diss. Stockholm : Tekn. högsk.

Oransky, M., & Fisher, C. B. (2009). The development and validation of the Meanings of Adolescent Masculinity Scale. *Psychology of Men & Masculinity*, 10, 57–72.

Robertsson, H. (2003). *Maskulinitetskonstruktion, yrkesidentitet, könssegregering och jämställdhet*. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Univ., 2003

Saar, T. & Nordberg, M. (2016). Att göras till "riktig" pojke – Maskulinitetsskapanden i skolans praktik. I: *KAPET Karlstads universitets Pedagogiska Tidskrift*, årgång 12, nr 2.

Skolverket. (2018). *Uvärdering av mentorer i våldsprevention (MVP)*. Tillgänglig via: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3938>

SOU 2014:6. *Män och jämställdhet: betänkande*. Stockholm: Fritze. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/233945>

Machokultur på yrkesprogram i gymnasieskolan och i byggbranschen

En undersökning med yrkeslärare, elever och nyligen utgångna elever på BA- och VVS-programmet

Martin Ahlqvist
Jennie Bacchus Hertzman
Cecilia Månsson

2019-09-27

Innehåll

1	Inledning	3
2	Slutsatser och diskussion	5
3	Metod	10
4	Respondenternas bakgrund	12
5	Skolans arbete med demokrati, jämställdhet och kränkningar	15
6	Syn på byggbranschen och jämställdhet	19
7	Inställning till antal tjejer på programmen	24
8	Syn på machokultur på skolan	30
9	I arbetslivet	37

1

Inledning

Inledning och bakgrund

Byggnads och Sveriges Byggchefer driver det gemensamma samarbetet *Stoppa Machokulturen*. Samarbetet ska hjälpa till att skapa en tryggare, mer inkluderande och jämställd byggbransch.

Kantar Sifo har under 2019 genomfört en samlad undersökningsinsats kring machokulturen i skolan, som en del av Byggnads arbete för att skapa en bättre, mer välkomnande och inkluderande byggbransch.

Kantar Sifo har tidigare genomfört en kvantitativ undersökning med lärare på bygg- och anläggningsprogrammet samt på VVS- och fastighetsprogrammet. Studien innefattade också en gruppdiskussion med manliga elever/unga yrkesverksamma samt individuella intervjuer med kvinnliga elever/unga yrkesverksamma.

En slutsats från den tidigare undersökningen är att lärarnas bild, inte riktigt stämmer överens med de vittnesmål som framkom i gruppdiskussionerna och intervjuerna med elever och unga yrkesverksamma.

För att undersöka detta närmare samt för att få de ungas perspektiv på frågorna har Kantar Sifo nu även genomfört en kvantitativ studie med elever och unga yrkesverksamma.

Resultaten från undersökningen ska bidra till kunskap om de förutsättningar som är viktiga för Byggnads att känna till i det fortsatta arbetet inom ramen för *Stoppa Machokulturen*.

Resultaten för undersökningarna är tänkta som ett stöd till Byggnads opinionsarbete i frågan – t ex för att kunna jobba med utbildning gentemot lärare och skolledare.

2

Slutsatser och diskussion

Slutsatser och diskussion

Sammanfattningar och slutsatser i rapporten avser att lyfta de mest intressanta aspekterna i undersökningen. Skillnader i resultat mellan tjejer och killar bör tolkas med viss försiktighet då antalet svar från tjejer är betydligt färre än från killar, 71 respektive 485. Att de unga i så pass stor utsträckning utgörs av killar bör även beaktas då de ungas resultat tolkas på totalnivå.

- På de övergripande frågorna om skolan och branschens arbete för jämställdhet och mänskliga rättigheter syns få skillnader mellan killar och tjejer. Här noteras istället större skillnader mellan lärare och unga, där lärare i högre grad än de unga anser att man pratar, diskuterar och jobbar med dessa frågor på skolorna.
- Däremot syns betydligt större skillnader mellan tjejer och killar på frågor om synen på kvinnor i branschen. Störst skillnad finns för inställningar till påståendet att kvinnor är svagare än män och därmed inte klarar alla arbetsuppgifter i branschen. 11 procent av tjejerna instämmer i påståendet jämfört med 30 procent av killarna.
- Skillnader mellan tjejer och killar i inställningen till kvinnor i byggbranschen är genomgående i undersökningen, där tjejer i högre utsträckning ser och upplever problem men även önskar en ökad jämställdhet.
- Skillnader syns även i frågan om omgivningens inställning till yrkesvalet. En högre andel av killarna svarar att de bemöttes positivt och uppmuntrande när de berättade för omgivningen om sitt yrkesval, 74 procent, jämfört med tjejerna 51 procent. Tjejerna beskrev istället i högre grad att de möttes av blandade och undrande kommentarer, 38 procent, jämfört med 16 procent av killarna.
- Tjejerna uppger också i högre grad än killarna att det är eftersträvarsvårt med fler i tjejer i branschen och att det är ett problem med att så få tjejer söker sig till byggbranschen. På frågan om det är ett problem med få tjejer i byggbranschen, liknar tjejernas inställning mer lärarnas än killarna. Majoriteten, nio av tio tjejer och lärare anser att det är ett problem, jämfört med sex av tio killar.

Slutsatser och diskussion

- De öppna svaren om varför så få tjejer söker sig till byggbranschen vittnar dels om en samsyn mellan killar och tjejer, dels om skillnader. Bland likheterna återfinns förklaringar som bristande intresse, den hårda jargongen som kan avskräcka och att det sedan tidigare är väldigt mansdominerat. Skillnader syns bland ett fåtal svar från killar om att tjejer är för fina och inte vill bli smutsiga, att det är för tungt, att tjejer inte vill testa något nytt eller jobba fysiskt. Några tjejer lyfter även upp bristande information som en aspekt, att omgivningen (föräldrar, lärare, studievägledare) helt enkelt inte ger tjejer information om utbildningarna.
- Även på den öppna frågan om hur man skulle beskriva machokultur finns en stor samsyn mellan tjejer och killar. Ett fåtal svar från killar visar dock på en kritik mot uttrycket "Machokultur" som anses överdrivet och att det är en jargong som missuppfattas och förstoras upp till att beskrivas som ett problem, vilket man inte tycker att det är.
- Undersökningen med de unga, bekräftar bilden från den tidigare undersökningen, med lärare och djupintervjuer med elever, om att lärare i lägre grad än unga anser att det finns en "machokultur" på programmen.
- Tjejer uppger i högre grad än killar, men framför allt i högre grad än lärare, att det finns en "machokultur" på programmet de går. Åtta av tio tjejer håller helt eller delvis med om detta, jämfört med fyra av tio lärare och sex av tio killar.
- Hur skolan och lärare agerar för att hantera "machokulturen" kan i svaren från tjejerna tolkas tvetydigt. Tjejer tenderar i högre grad än killar uppge att programmet de går på försöker motverka machokulturen. Tjejer specificerar åtgärderna som att tjejer peppas, att frågan diskuteras och pratas om (svar som även syns i öppna svar från killar).

Slutsatser och diskussion

- Färre tjejer än killar uppger att lärare och andra vuxna agerar tillräckligt när någon elev behandlas illa. Fler killar än tjejer upplever att lärare skämtar eller pratar på ett sätt som andra kan ta illa upp av. Hur detta ska tolkas kan vara intressant att undersöka vidare.
- Liksom hur man beskriver "machokultur" finns en samsyn mellan könen på jargongen i byggbranschen, som man upplever som hårdare än i andra branscher. I svaren om hur man upplever denna jargong beskriver tjejerna att den är hård, att de är förberedda på den sedan tidigare (/att de vet vad de har gett sig in på), har vant sig och att de är starka nog att hantera den och sätter gränser för vad som är ok. Uttrycket "jag har skinn på näsan" är återkommande bland svaren från tjejerna.
- Av de som idag studerar är det 39 procent av killarna som instämmer i påståendet att man inte får vara för känslig för att trivas, jämfört med hälften av tjejerna. Av de som idag istället arbetar ökar det för killarna till 55 procent som instämmer i påståendet samtidigt som det för tjejer minskar till 46 procent. Även detta skulle vara intressant att undersöka djupare, till exempel om det finns selektionseffekter som kan bidra till denna något oväntade observation.
- Som i de kvalitativa djupintervjuerna indikerade visar även denna kvantitativa undersökning på att det finns ett problem för tjejer att kläder och skyddsutrustning inte passar. Vilket inte bara får dem att känna att de inte passar in, utan även direkt kan bli ett säkerhetsproblem. 30 procent av tjejerna svarar att de *inte* har tillgång till kläder och utrustning som passar dem, jämfört med 8 procent av killarna.

Slutsatser och diskussion

- Tjejerna känner sig i något lägre grad trygga vid ombyten i skolan och på arbetsplatsen. 73 procent av tjejerna känner sig alltid trygga, jämfört med 82 procent av killarna. Däremot noteras en högre grad av otrygghet för killarna vid toalettbesök i skolan och på arbetsplatsen. Fyra procent av killarna känner sig inte trygga, jämfört med endast en procent av tjejerna. Det visar på vikten av att trygghetsskapande åtgärder är av relevans både för tjejer och killar.

3 Metod

Metod och genomförande

Unga – Kvantitativ

Målgrupp: Samtliga av Byggnads elevmedlemmar och samtliga yrkesverksamma medlemmar som avslutade gymnasieskolan 2018 eller 2017. Totalt 5751 medlemmar fanns med i urvalet.

Metod: Webbenkäter och påminnelser till alla via mail och sms. Påminnelser genom telefon till alla kvinnliga respondenter.

Antal intervjuer: Totalt svarade 556 av Byggnads unga medlemmar, varav 71 var tjejer. Detta motsvarar en svarsfrekvens på 10% för totalen. För de kvinnliga respondenterna som var betydligt färre till antalet i det ursprungliga urvalet (250) är svarsfrekvensen 28%.

Fältperiod: 6 – 28 maj 2019.

Lärare – Kvantitativ

Målgrupp: Yrkeslärare på Bygg- och anläggnings- samt VVS- och fastighetsprogrammet samtliga gymnasieskolor som erbjuder en eller båda programmen. Totalurval motsvarande 333 stycken.

Metod: En kombinerad ansats av postala enkäter och webbenkäter.

Antal intervjuer: Totalt svarade 190 lärare, från 172 olika arbetsplatser (program och skolor) på enkäten. Detta motsvarar en svarsfrekvens på 51,7%. 81 enkäter besvarades per post och 109 enkäter besvarades via webben.

Fältperiod: 3 januari – 4 februari 2019.

Unga – Kvalitativ

Målgrupp: Kvinnliga och manliga elever eller nyligen utgångna elever på Bygg- och anläggnings- samt VVS- och fastighetsprogrammet på gymnasiet, från olika delar av landet.

Metod: Enskilda telefonintervjuer med de kvinnliga eleverna, fokusgrupper med de manliga.

Antal intervjuer: 3 intervjuer med kvinnliga elever och 1 fokusgrupp med 5 manliga deltagare.

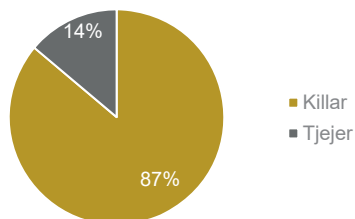
Fältperiod: februari 2019.

4

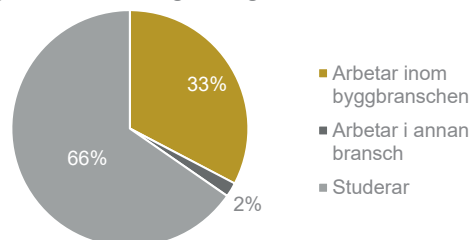
Respondenternas bakgrund

Bakgrundsfrågor – kön, ålder och arbetat i byggbranschen

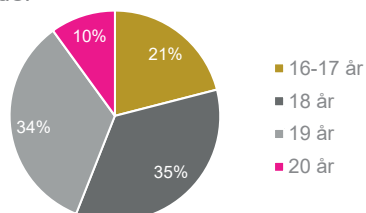
Kön

Vad gör du huvudsakligen idag?

Ålder

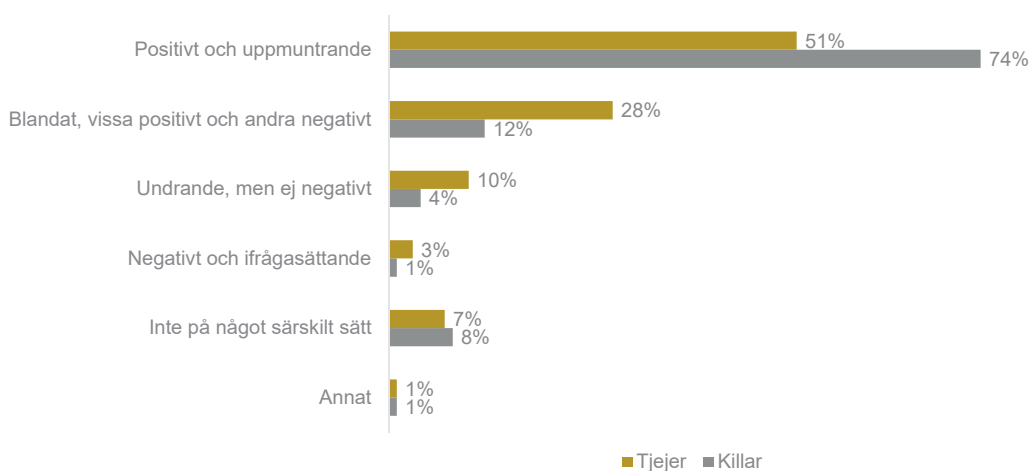

Arbetar inom byggbranschen, antal år:

Mindre än 1 år	22 %
2 år	34 %
3 år	26 %
Mer än 4 år	16 %

Omgivningens reaktion på yrkesval

Hur reagerade din omgivning (familj, vänner och bekanta) när du berättade om ditt yrkesval?

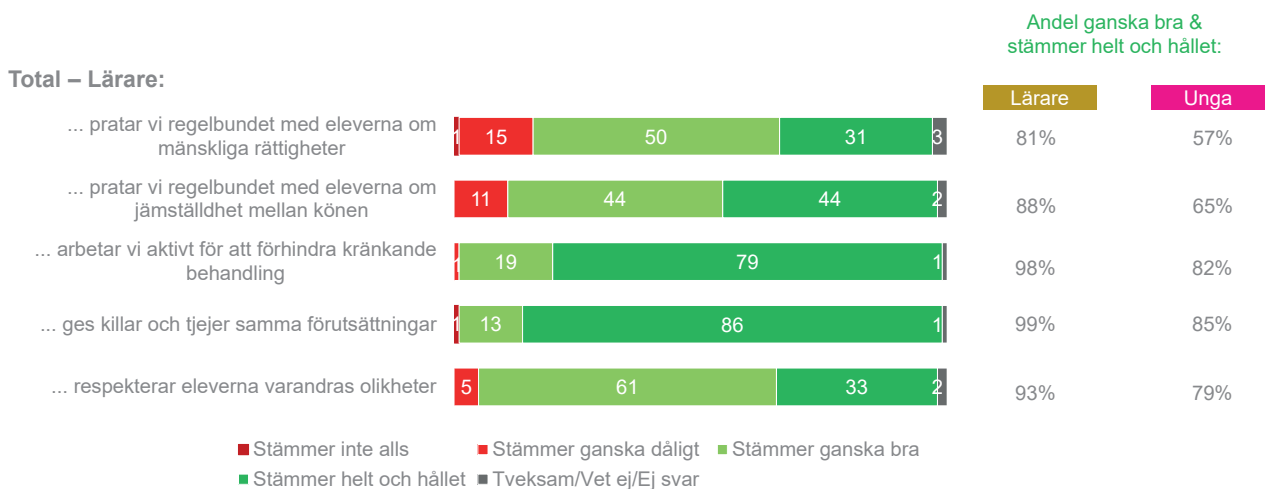
5

Skolans arbete med demokrati, jämställdhet och kränkningar

Lärare

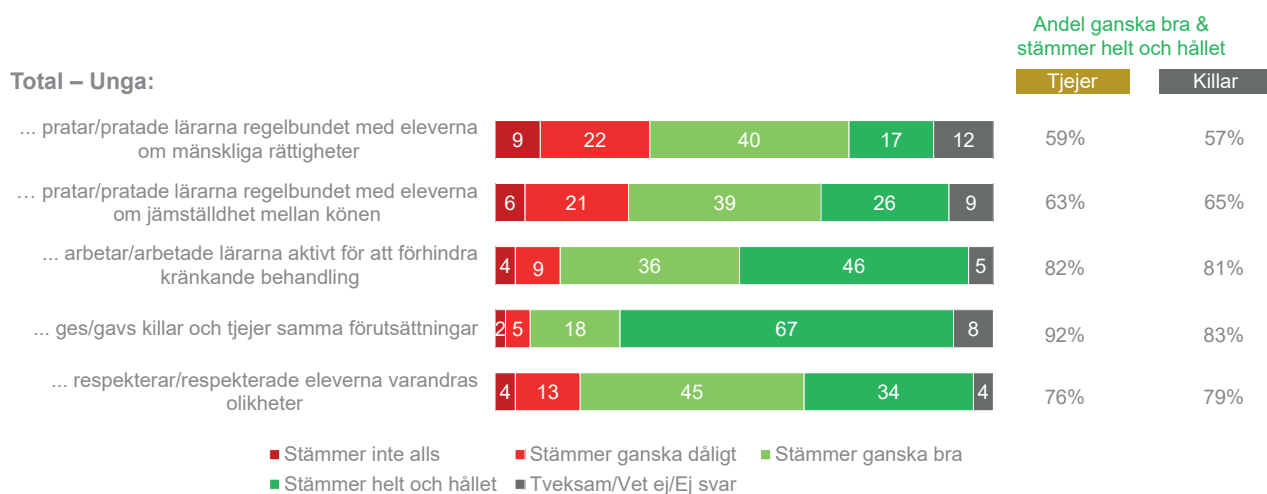
Arbete med mänskliga rättigheter, jämställdhet och kränkande behandling på programmen

Var vänlig och markera i vilken utsträckning du instämmer i vart och ett av påståendena om det yrkesprogram* du undervisar på. På vårt yrkesprogram...

Arbete med mänskliga rättigheter, jämställdhet och kränkande behandling på programmen

Var vänlig och markera i vilken utsträckning du instämmer i vart och ett av påståendena om det yrkesprogram du går på/har gått på. På mitt yrkesprogram...

Sammanfattning

- På samtliga påståenden om arbetet med mänskliga rättigheter, jämställdhet och kränkande behandling på programmen, instämmer lärare i högre grad än de unga. Störst skillnader syns för påståendena "pratade lärarna regelbundet med eleverna om mänskliga rättigheter" och "pratade lärarna regelbundet med eleverna om jämställdhet mellan könen". Detta bekräftar den tidigare kvalitativa studien med unga yrkesverksamma och studerande killar och tjejer.
- För påståendet om mänskliga rättigheter, jämställdhet och kränkande behandling på programmen, syns inga stora skillnader mellan de unga tjejerna och killarna. En majoritet anser att killar och tjejer ges samma förutsättningar, att eleverna respekterade varandras olikheter och att lärarna arbetar aktivt för att förhindra kränkande behandling på programmen.
- En viss skillnad i ålder finns för påståendet att eleverna respekterar varandras olikheter, där 43 procent av de 16-17 år instämmer helt och hållet, men endast 27 procent av 20-åringarna.

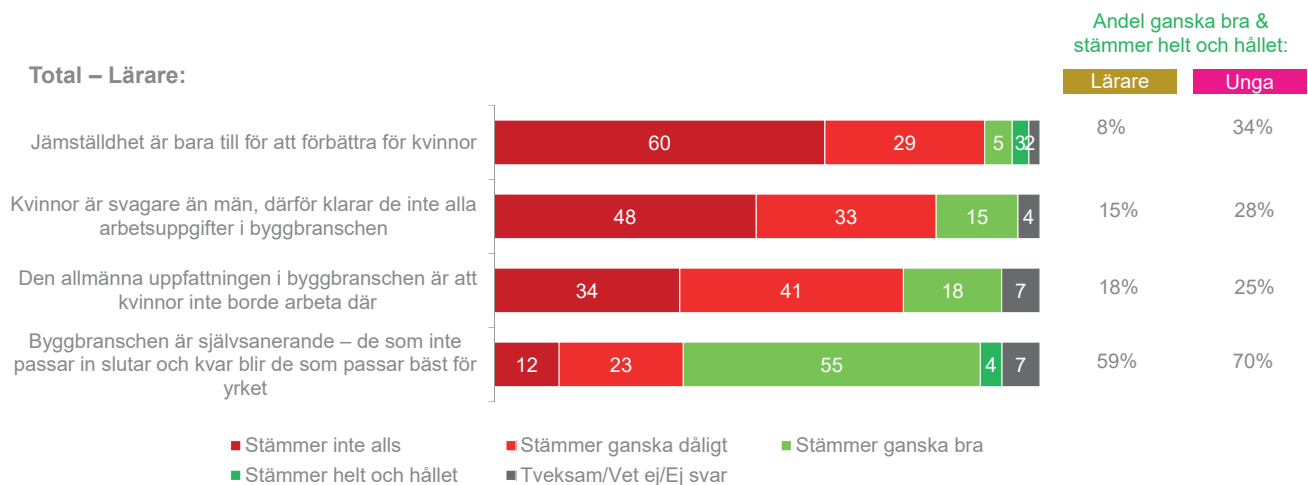
6

Syn på byggbranschen och jämställdhet

Lärare

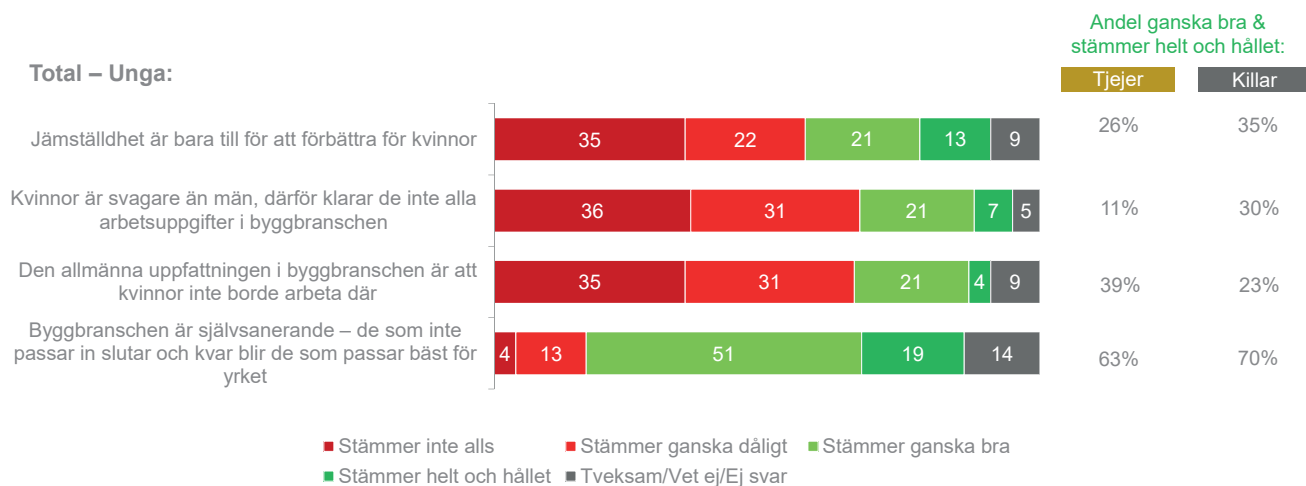
Inställning påstående om byggbranschen och jämställdhet

Var vänlig och markera i vilken utsträckning du instämmer i vart och ett av påståendena.

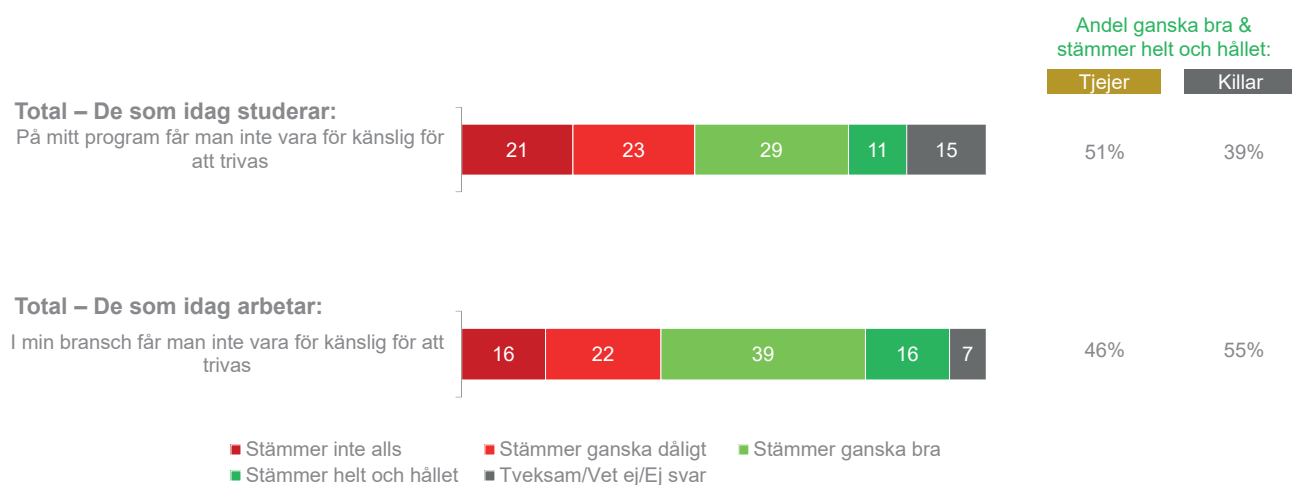
Inställning påstående om byggbranschen och jämställdhet

Var vänlig och markera i vilken utsträckning du instämmer i vart och ett av påståendena.

Inställning påstående om byggbranschen och jämställdhet

Var vänlig och markera i vilken utsträckning du instämmer i vart och ett av påståendena.

Sammanfattning

- I synen på jämställdhet i branschen syns stora skillnader både mellan lärare och unga samt mellan killar och tjejer. Dessutom syns här vissa skillnader sett till respondentens ålder.
- Att jämställdhet bara är till för kvinnor är det få lärare (3%) och tjejer (3%) som helt och hållet håller med om, men däremot fler killar (14%). För påståendet syns även åldersskillnader. Knappt tio procent av 20-åringarna håller helt och hållet med och närmare 20 procent av de 16-17 år.
- Störst skillnad noteras för påståendet "Kvinnor är svagare än män, därför klarar de inte alla arbetsuppgifter i byggbranschen". Elva procent av tjejer tycker att det stämmer ganska bra eller helt och hållet, jämfört med 30 procent av killarna.
- Även för påståendet "Den allmänna uppfattningen i byggbranschen är att kvinnor inte borde arbeta där", syns tydliga skillnader där 39 procent av tjejerna håller med, jämfört med 23 procent av killarna.
- Det kan tolkas som att branschen och arbetsplatserna upplevs som en tuffare miljö än den i skolan. Över hälften av de som jobbar stämmer in i påståendet att man inte får vara för känslig för att trivas. Knappt 40 procent av de som studerar instämmer i samma påstående om deras program.
- Nedbrutet på kön tycks det dock som att detta främst stämmer in på killarna medan för tjejerna är det mycket lika under studier och arbete. Av de som idag studerar är det 39 procent av killarna som instämmer i påståendet att man inte får vara för känslig för att trivas, jämfört med 51 procent av tjejer. Av de som idag istället arbetar ökar det för killarna till 55 procent som instämmer i påståendet samtidigt som det för tjejer minskar till 46 procent.

7

Inställning till antal tjejer på programmen

Inställning till antal tjejer på programmen

Totalt – Lärare:

Tycker du att det är ett problem att det är få tjejer som söker till och genomgår Bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet?

■ Nej, inte alls ■ Ja, i viss mån ■ Ja, helt klart ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Andel Ja:

Lärare	Unga
86%	64%

Tror du att andra yrkeslärare på Bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet tycker att det är ett problem att det är få tjejer som söker till och genomgår dessa program?

■ Nej, jag tror att nästan ingen tycker att det är ett problem ■ Ja, jag tror att ett fåtal tycker att det är ett problem
 ■ Ja, jag tror att några tycker att det är ett problem ■ Ja, jag tror att de flesta tycker att det är ett problem
 ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Inställning till antal tjejer på programmen

Totalt – Unga:

Tycker du att det är ett problem att det är få tjejer som söker till och genomgår Bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet?

■ Nej, inte alls ■ Ja, i viss mån ■ Ja, helt klart ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Andel Ja:

Tjejer	Killar
86%	62%

Andel något eller mycket eftersträvsvärt:

Tycker du att det är eftersträvsvärt att fler tjejer söker till och genomgår bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet?

■ Inte alls eftersträvsvärt ■ Något eftersträvsvärt ■ Mycket eftersträvsvärt ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Tjejer	Killar
89%	69%

Inställning till antal tjejer på programmen

Varför tror du att så få tjejer söker till och går bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet?

"Bristande kunskaper om vad dessa yrken innebär. Jag fick knappt veta vad VVS var innan mitt programval. Jag tror att många tjejer blir avskräckta eftersom man ofta jobbar på mansdominerade arbetsplatser. En bild av ett tungt, skitigt och krävande arbete med massa gubbar i varselkläder som ser ner på en för att man inte klarar av att bära två badkar på vardera axel."

Tjej

"Inte ett typiskt "tjej intresse" och har man intresset kanske man inte vågar på grund av att det är så mansdominerat. Behövs ju även en hyfsat bra kroppsbyggnad och det är inte alla som har."

Tjej

"Jag som tjej fick inte ens höra det som ett alternativ för mig förrän min mamma sa det som ett skämt."

Tjej

"De vågar inte eller är inte intresserade."

Tjej

"Den hårda jargongen"

Tjej

"Jag tror att många inte söker för dom är för "fina" för yrket. Man ska inte vara rädd att bli skitig. Många tror också att det är för tungt för en tjej, men det är det inte om man tänker rätt och jobbar efter sina förutsättningar."

Tjej

"Jag tror att det är bara en tidsfråga, det känns dom att mer och mer kvinnor som vill bli hantverkare. Jag tycker att man ska låta det ta sin tid så att kvinnor kan förstå att det är ett jobb som har förändrat och inte som 30-40 år sen."

Kille

"Dom är förmodligen rädda för vad andra ska säga och tycka om deras yrkesval och vill inte bli nedtryckt av andra killar i klassen ifall dom tycker att tjejer inte borde gå VVS."

Kille

"Dom tänker att det är bara ett mans jobb "

Kille

"För att dom inte är intresserad av byggbranschen."

Kille

"Dom vill inte skita ner sig eller jobba fysiskt"

Kille

"För dom tror att dom är fina"

Kille

"Dom tänker väl bara på att rensa avlopp"

Kille

"Eftersom att det är så få kvinnor som är inom branschen"

Kille

"För att många tjejer inte vågar prova på såna yrken "

Kille

Inställning till antal tjejer på programmen

Varför tror du att så få tjejer söker till och går bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet?

"Mycket snack om kvinnorollen i negativa ordalag".

"Dålig information från studievägledare"

"Arvet om vad som är manligt och kvinnligt är starkt och det krävs arbete från både skola och bransch för att bryta det mönstret."

"De tror kanske att det fortfarande är tungt och slitsamt. Det stämmer delvis, men idag finns det många bra hjälpmedel"

"De saknar förebilder. De har bristande insikt om vad yrkena innehåller"

"Delvis gamla fördomar och traditioner, fysiskt tufft"

"Det ges inte lika stora möjligheter för dem att få jobb, pga arbetsgivarnas inställning mot kvinnor"

"Dålig information och fördomar"

"Det tuffa klimatet bland personalen"

"Det är fortfarande en mansdominerad bransch med ett rykte om sig att vara negativt inställd mot kvinnor. Vilket ofta stämmer. Men jag tror på en långsiktig attitydförändring"

"Rädda för att bli ensam tjej i ett mandominerande yrke"

Sammanfattning

- Både majoriteten av lärare och tjejer (för båda 86%) tycker att det är ett problem att så få tjejer söker till och går på bygg- och anläggningsprogrammen och VVS- och fastighetsprogrammen. Färre, 62 procent, av killarna tycker att det är ett problem.
- Likaså tycker färre killar än tjejer att det är eftersträvansvärt att fler tjejer söker sig dit, 69 procent respektive 89 procent.
- I de öppna svaren om varför man tror att så få tjejer söker, syns både likheter och skillnader mellan killar och tjejer. Bland båda grupperna finns tankar om bristande intresse, den hårda jargongen som kan avskräcka och att det sedan tidigare är väldigt mansdominerat.
- Bland svaren från tjejerna syns även bristande information som en aspekt, att omgivningen (föräldrar, lärare, studievägledare) helt enkelt inte ger tjejer valet och information om utbildningarna.
- Från flera killar, men även från ett fåtal tjejer, kommer svar så som att tjejer är för fina och inte vill bli smutsiga, att det är ett skitigt jobb, att det är för tungt, att tjejer inte vill testa något nytt eller jobba fysiskt.

8

Syn på machokultur på skolan

Syn på machokultur på skolan

Hur skulle du beskriva en ""machokultur""?

Tjejer

"Att män är bättre än oss kvinnor"

"Osäkra människor som försöker hävda sig"

"Grabbig attityd. Känslor får inte visas. Rasistiska och homofobiska uttryck."

"Hårda ord, dåligt säkerhetstänk pga att man vill vara bäst och modigast, kränkande behandling som man ansågs skulle bara "skoja" bort"

"En skadlig "tuff" kultur som skadar de som utövar och omgivning. Sätter upp ideal om hur man bör vara/agera/känna/tänka. Speciellt bland män skapar detta ett skadligt ideal att vara "hård" och hänsynslös, påverkar kvinno- och människosyn negativt, skämtar på andras bekostnad, förminskar människor med psykisk ohälsa etc."

"Att det är manligt, att det är ett "skitigt" arbete och att tjejer inte "vill få skit under naglarna"."

Killar

"Att killar ska va störst bäst o vackrast"

"Ett jävligt fäntigt uttryck som jag är trött på att höra."

"En kultur som hatar kvinnors identitet och närvaro."

"En naturlig jargong som uppstår i sällskap som uteslutande utgörs av män."

"Du är inte välkommen om du har annan etnisk eller sexuell läggning än heterosexuell. Andra kön är inte välkomna heller i en machokultur."

"Ett skämt ärligt talat, jag tycker att de som pratar om det är antingen tjejer eller killar som är lite mer feminina än vad de flesta är. Ser inget problem med det hela och för mig är det naturligt att man vill vara stor och stark som kille, handlar väl om dominans eller liknande och det är inget konstigt med tanke på hur samhället ser ut idag i Sverige."

Syn på machokultur på skolan

Hur skulle du beskriva en ""machokultur""?

"Nedvärderande ord om kvinnor, ex att de ej klara vissa moment. "Man skall vara stark som en man och inte vek som en kärring"."

"Kort och grovt språk. Egensinnig "hård" attityd. Utfrysande av de som inte anses "passa in" oavsett orsak."

"En kultur där det gäller att vara "stor, stark och klara allt. Inte vara rädd för något".

"Grovt språk i bodarna, rasism och okunskap om alla likas värde"

"Där män tror att de klarar jobbet bättre än kvinnor"

"En företeelse som inte bara är någon/någras personliga åsikt utan färgar av sig på hela arbetsplatsen och skapar ett hinder eller en förtryckarkultur som hindrar andra att komma in eller vistas på samma företag under samma förutsättningar"

"En onyanserad bild av verkligheten och inskränkt. Baserat på osäkerhet"

"En kultur där man anser att vi reser tillbaka till 1800 talet där kvinnor är hemma och sköter hushållet och stora starka män jobbar på byggen"

"En jargong som mer handlar om att man ska bita ihop och inte gnälla"

"Det klassiska: man ska vara störst och starkast och våga utsätta sig för risker"

"Något som hör hemma i djurvärlden"

"En värld som är för män och inga andra"

Syn på machokultur på skolan

Lärare

Unga

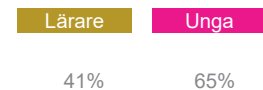
Total – Lärare

Tycker du att det finns en kultur på Bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet på din skola som skulle kunna beskrivas som en "machokultur"?

■ Nej ■ Delvis ■ Ja ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Andel Ja/Delvis:

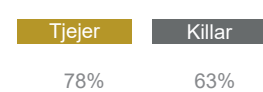
Total – Unga

Tycker du att det finns en kultur på Bygg- och anläggningsprogrammet alternativt VVS- och fastighetsprogrammet på din skola som skulle kunna beskrivas som en "machokultur"?

■ Nej ■ Delvis ■ Ja ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Andel Ja/Delvis:

Syn på machokultur på skolan

Unga

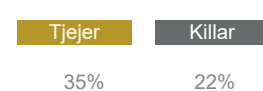
Total - Unga

Upplever du att det görs något på ditt yrkesprogram för att motverka "machokultur"?

■ Nej ■ Ja, vad? ■ Tveksam/Vet ej/Ej svar

Andel Ja:

Om Ja, vad:

Tjejer

"Byggnads information, samt lärare tar upp det. Kan göras mer dock."

"Det förbättras för varje generation, men att dem tar vara på vad man säger och låter oss kvinnor vara delaktiga i olika samtals ämnen"

"Nja. De pratar om det på föreläsningar ibland men i klassrummet säger de att vi ska reda ut saker och ting genom att slåss och sen gå vidare i livet."

"Peppar tjejer"

"Diskussioner i klassen"

"På skolan så säger inte läraren killar och tjej utan använder istället "ungdomar" så alla känner sig inkluderade vilket jag tycker är väldigt positivt!"

Killar

"Läraren pratar med oss elever om det frekvent." "Föreläser mycket om det."

En kille från byggnads kom och prata om machokulturen men annars inget annat

Machokultur är något bra som någon har sagt är dåligt, vad kan kallas dåligt med att ta stolthet i att vara stark, vis och tuff?

Fler tjejer i byggboden helt klart! Snacket blir stor skillnad med annat kön i närheten

Syn på machokultur på skolan

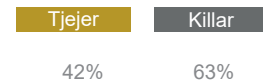
Unga

Total – Unga

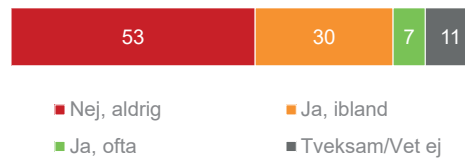
Upplever du att lärare eller andra vuxna på skolan agerar när någon elev behandlas illa eller känner sig kränkt?

Andel Ja, tillräckligt:

Upplever du att lärare eller andra vuxna på skolan ibland skämtar eller pratar på ett sätt som du eller andra kan ta illa upp av?

Andel Ja ofta:

Sammanfattning

- Det finns tydliga likheter mellan tjejer, killar och lärare i de öppna svaren i hur man beskriver begreppet "Machokultur". Ord som sexism, rasism, homofobi och kvinnohat är återkommande. Kulturen beskrivs som att kännetecknas av ett grovt språk och skämt, att flera grupper inte ska känna sig välkomna, att män är starkare än kvinnor.
- I ett fåtal öppna svar från killar återfinns även kritik till själva begreppet och att det skulle skapa problem. Vissa anser att det är överdrivet eller att det är en naturlig följd av en grupp bestående av män.
- Unga uppger i högre grad än lärare att det finns en "machokultur" på programmet de går på. 41 procent av lärarna håller helt eller delvis med om att det finns jämfört med 65 procent av de unga. Men främst är det tjejerna som upplever att det finns en "machokultur", åtta av tio tjejer håller helt eller delvis med om detta, jämfört med fyra av tio lärare och sex av tio killar.
- Tjejerna anser även i högre grad än killarna att det görs något på programmen för att motverka machokulturen. 35 procent av tjejerna svarar ja, jämfört med 22 procent av killarna. Tjejerna specificerar åtgärderna som att tjejer peppas, att frågan diskuteras och pratas om (svar som även syns i öppna svar från killar).
- Däremot tycker färre tjejer än killar att lärare och andra vuxna agerar tillräckligt när någon elev behandlas illa. 42 procent av tjejerna svarar ja, att tillräckligt görs, jämfört med 63 procent av killarna.
- Fler killar än tjejer upplever att lärare skämtar eller pratar på ett sätt som andra kan ta illa upp av. Sju procent av killarna svarar att det händer ofta, jämfört med 3 procent av tjejerna.

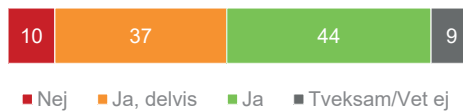
9 I arbetslivet

Jargong i byggbranschen

Unga

Total – Unga

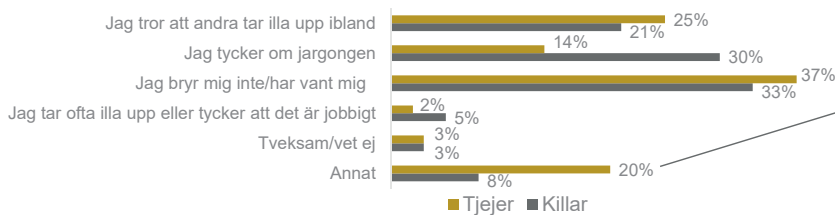
Tror du att det finns en hårdare jargong inom byggbranschen än i andra branscher, det vill säga ett sätt att skämta eller prata om andra människor, som vissa människor skulle kunna ta illa upp av?

Andel Ja:

Om Ja eller Ja, delvis, hur upplever du denna jargong?

Tjejer

"Den passar mig men sexistiska skämt tolererar jag inte"

"Det förekommer ofta rasism och sexism. Jag tycker inte det är rätt."

"Ibland tar jag illa upp när man går över styr. Men annars gillar jag jargongen."

"Jag är ganska van från hur jag är uppväxt, sen tycker jag att man vänjer sig o får samma skin på näsan."

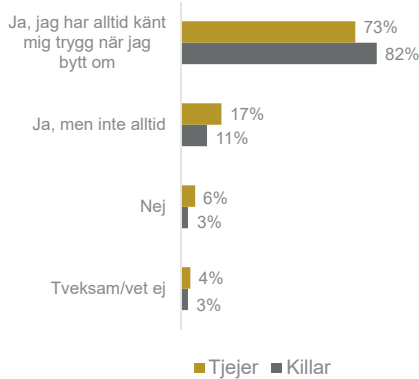
Kläder och ombyten på arbetsplatsen och i skolan

Unga

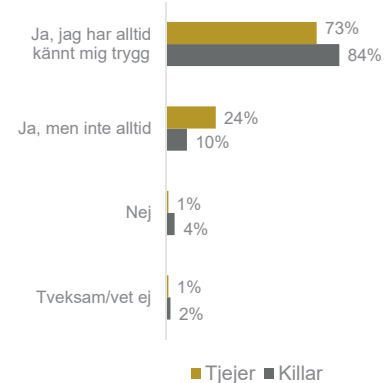
Har de kläder och annan utrustning som skolan gett eleverna passat din kropp/storlek?

Vid ombyte (i skolan eller på byggarbetsplats); har du känt att du kunnat byta om i fred och känt dig trygg?

Vid toalettbesök (i skolan eller på byggarbetsplats); har du känt att du kunnat vara ifred och känt dig trygg?

KANTAR | Sifo

Bas killar: 485
Bas tjejer: 71

40

Sammanfattning

- De allra flesta, (81%) av de unga håller med eller delvis med i påståendet om att de upplever jargongen i byggbranschen som hårdare än i andra branscher. Få skillnader syns här mellan tjejer och killar.
- I svaren om hur man upplever denna jargong uppger tjejerna att den är hård, att de är förberedda på den sedan tidigare (de vet vad de har gett sig in på), har vant sig och att de är starka nog att hantera den. De hanterar jargongen antingen genom att de vet var de sätter gränsen för vad som är ok. Exempelvis genom kommentarer som "sexistiska skämt tolererar jag inte", eller genom att hårda ut. Uttrycket "jag har skinn på näsan" är återkommande bland svaren från tjejerna.
- Tjejerna uppger i högre utsträckning att kläder och skyddsutrustning inte passar. Närmare hälften av killarna har *alltid* haft tillgång till kläder och utrustning som passar dem och 20 procent av tjejerna. 30 procent av tjejerna svarar att de *inte* har tillgång till kläder och utrustning som passar dem, jämfört med 8 procent av killarna.
- Tjejerna känner sig i något lägre grad trygga vid ombyten i skolan och på arbetsplatsen. Var femte tjej känner sig *trygg men inte alltid*. 73 procent av tjejerna känner sig *alltid* trygga, jämfört med 82 procent av killarna.
- Samtidigt noteras en högre grad av otrygghet för killar vid toalettbesök i skolan och på arbetsplatsen. Fyra procent av killarna känner sig inte trygga, jämfört med endast en procent av tjejerna.

KANTAR | Sifo

38

Kontakt

Martin Ahlqvist

Client Director

martin.ahlqvist@kantar.com

Telefon: 0709 73 25 20

Jennie Bacchus Hertzman

Senior projektledare och analytiker

Jennie.bacchus.hetzman@kantar.com

Telefon: 0701 84 2190

